

DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2308-8834/2020.1.21>

УДК 349.41.332.2

Мартиненко Володимир Федорович

професор кафедри обліку, оподаткування,
публічного управління та адміністрування
Криворізького національного університету,
доктор наук з державного управління, професор

ЗЕМЛЯ ЯК ТОВАР: СУПЕРЕЧНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

У статті говориться про те, що запровадження приватної власності на землю в Україні закономірно поставило питання про її перетворення на товар, який на сучасному етапі набув політичних вимірів, які унеможливають об'єктивне дослідження причин і наслідків ухвалення цього рішення для майбутнього України та українців.

Потреба перетворення землі на товар обґрунтована неможливістю продавати та купувати землю громадянам, які володіють землею у приватній власності, що порушує їх права. Крім того, деякі державні діячі виправдовують потребу перетворення землі на товар тим, що земля вже купується та продається, але в тіншовому режимі, що купівля-продаж землі може забезпечити сільське господарство інвестиційними ресурсами.

Проаналізовано суперечності, що виникають між приватною власністю на землю та формами ведення бізнесу.

Вивчено об'єктивні суперечності між приватною власністю на землю та сучасними агропромисловими технологіями, суперечності функціонування землі як товару та запропоновано засоби усунення цих суперечностей.

Узагальнено, що земля не є продуктом праці і тому не може бути товаром. Земля – це специфічний об'єкт, яка має властивості, що виходять за рамки звичайних товарів. Земля не припиняє існування після вирощування сільськогосподарської продукції. Земля не передається споживачеві як товар. Земля не виробляється і її площа не збільшується. Тому зробити її товаром небезпечно для держави, суспільства та окремої людини.

Визначено, що небезпека перетворення землі в товар визначається її властивостями, які в процесі перетворення землі на товар виробляють непередбачувані суперечності, що постійно загострюються і трансформуються в антагонізми. Основна причина спроб перетворити землю на товар – це демонтаж держави добробуту. Якщо ринок землі буде запроваджено, і земля вільно продаватиметься, то це може бути завершальним етапом демонтажу держави добробуту.

***Ключові слова:** товар, земля як товар, причини, наслідки, інвестиційний ресурс, система суспільного розвитку, приватна власність, сільське господарство, аграрна політика.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. В Україні на сучасному етапі відбувається пошук господарської моделі, яка має бути базовою у XXI ст., та забезпечити стабільний суспільний розвиток. Пошук триває уже з 1992 р., коли було проголошено незалежну Українську державу. Ураховуючи, що Україна стала переважно аграрною країною, яка володіє великими запасами чорноземів, провідною проблемою, від вирішення якої залежить майбутнє не

тільки населення України, а усього світу, є встановлення ефективних земельних відносин. Уведення приватної власності на землю сільськогосподарського призначення стало одним із структурних елементів нової парадигми розвитку виробництва в Україні. У цьому контексті закономірно виникають запитання: які подальші рішення мають бути здійснені для забезпечення ефективності сільськогосподарського виробництва в Україні, як впливає на суспільний розвиток в Україні введення приватної власності на землю, який вплив на суспільний розвиток в Україні загалом та на ефективність сільськогосподарського виробництва зокрема буде здійснювати перетворення земель сільськогосподарського призначення на товар. Які наслідки для України можливі після відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення. Ці та інші питання визначають актуальність теми.

Уведення приватної власності на землю сільськогосподарського призначення в Україні закономірно порушило питання про перетворення цих земель у товар, що на сучасному етапі набуло політичних вимірів, які не дають можливості об'єктивно дослідити причини та наслідки ухвалення цього рішення для майбутнього України та українців.

Потреба перетворення земель сільськогосподарського призначення на товар обґрунтовується відсутністю можливості продавати й купувати землю громадянами, які мають земельні ділянки у приватній власності, що порушує їх права. Окрім того, деякі державні діячі обґрунтовують потребу перетворення землі у товар тим, що земля вже купується й продається, але в тіньовому режимі, що купівля-продаж землі може забезпечити сільське господарство інвестиційними ресурсами.

Слід зазначити, що сучасне управління суспільним виробництвом має наздоганяльний характер, який не має механізмів гармонізації наукових, економічних, геополітичних, екологічних, соціальних чинників, які складають основу ефективного виробництва у XXI ст. Сучасний розвиток здійснюється за такою моделлю: управлінські рішення, результатом яких є нова система господарювання, спрямовуються на злам старої системи на основі методу спроб

і помилок, суперечності не аналізуються, вчасно не знімаються, перетворюються в антагонізми (кризи, соціальні катастрофи, революції). У результаті нова система несе в собі загрози старих, недосконалих відносин, а суперечності набувають нових, ще більш руйнівних форм. Основною вадою наздоганяльного методу управління є злам старої системи, а потім будівництво без аналізу її проблем, однак нової, більш ефективної системи ще не побудовано. Вона будується «на марші» перетворень. У такому разі наздоганяльний характер управління суспільним розвитком призводить до втрати ресурсів, зниження цивілізаційного потенціалу держави.

Усе це зумовлює потребу переходу на превентивний тип управління[1]. Слід детально аналізувати весь комплекс проблем, що забезпечується на основі застосування відповідного алгоритму розроблення, ухвалення й реалізації управлінських рішень, які спрямовуються на побудову нових форм, методів господарювання. Стара система має відмирати за відсутності потреби в ній, але вона має існувати до того часу, поки не побудовано нової системи розроблення, ухвалення й реалізації управлінських рішень.

У процесі перетворення землі на товар мають враховуватися суперечності [2], які виникли, наприклад, між змістом товару, як результату живої праці, та землею, як подарунку Природи, між формою товару, який є обмеженим у часі і просторі, та змістом землі, яка є цілісною екологічною системою, між приватною власністю на землю та технологією сільськогосподарського виробництва, між загальною сумою коштів, які можуть поступати в обіг від реалізації землі як товару, та стабільністю гривні, банківської системи. Крім того поза полем аналізу залишаються сакральні, соціальні, екологічні, геополітичні та ін. чинники, які в умовах сучасної світової кризи набувають нових характеристик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти, які є базою відносин у сільському господарстві, добре вивчені вітчизняними та зарубіжними вченими. Актуальними й науково обґрунтованими в економічному вимірі є теорії, які розглядають землю як постійне джерело

надходжень до державного бюджету за рахунок земельної ренти.

Відносини в сільському господарстві досліджують вітчизняні вчені М. Павлишенко, О. Савицький, М. Сакада, В. Тарасенко, М. Федорченко, В. Юрчишин та ін. Проблеми залучення землі як інвестиційного ресурсу були розглянуті автором 2009 року.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Ці дослідження охоплюють низку важливих чинників ефективності суспільного виробництва, проте в них недостатнє системне дослідження причин і наслідків уведення приватної власності на землю сільськогосподарського призначення, перетворення її на товар та встановлення її впливу на процес інвестування аграрної сфери в умовах глобалізації економіки.

Формування цілей статті. Метою статті є аналіз суперечностей, які виникають між приватною власністю па землю та формами господарювання у сільському господарстві у системі суспільного розвитку та наслідків перетворення землі на товар.

Відповідно до мети у статті визначено такі завдання:

- здійснити аналіз об'єктивних суперечностей між приватною власністю на землю та сучасними агропромисловими технологіями;
- вивчити суперечності функціонування землі як товару й запропонувати засоби зняття суперечностей суспільного розвитку для перетворення земель сільськогосподарського призначення в постійний інвестиційний ресурс держави.

Виклад основного матеріалу. Науково-методологічною основою дослідження процесу перетворення землі на товар і забезпечення достатньої ефективності сільськогосподарського виробництва, стабільного суспільного розвитку є алгоритм розроблення, ухвалення й реалізації управлінських рішень [1; 2; 3].

Алгоритм має взаємозумовлену, взаємозв'язану структуру, яка на превентивних засадах спроможна виявляти суперечності і проблеми, систематизувати їх, розробляти превентивні заходи їх усунення або

недопущення до антагонізмів, руйнування суспільних систем господарювання без утворення нових, більш ефективних і продуктивних.

Алгоритм має структуру, яка передбачає розроблення послідовних, логічно зумовлених причинно-наслідкових етапів.

Перший етап: теоретико-методологічне забезпечення.

Другий етап: аналіз реального стану об'єкта і предмета дослідження.

Третій етап: постановка мети перетворення землі на товар.

Четвертий етап: прогнозування бажаних та можливих результатів.

П'ятий етап: повноваження та відповідальність суб'єктів, які беруть участь у розробленні й реалізації управлінських рішень.

Шостий етап: інвентаризація наявних та виявлення потрібних ресурсів для реалізації поставленої мети.

Сьомий етап: конкретизація рушійних сил, виявлення проблем, суперечностей, антагонізмів.

Восьмий етап: розроблення стратегії й тактики реалізації поставленої мети.

Дев'ятий етап: розроблення механізму гарантій реалізації стратегії й тактики поставленої мети.

Десятий етап: формування системи виміру та оцінок ефективності управлінських рішень.

На **першому етапі** потрібно визначитися із дефініціями, категоріями, термінами. Вони мають відповідати змісту процесів, які вони характеризують.

Об'єктом нашого дослідження є **земля, предметом** – **земля сільськогосподарського призначення як товар**, тому потрібно встановити зміст і властивості системотвірних визначень, які характеризують сутність і особливості взаємодії їх у часі та просторі: земля, товар, земля як товар, властивості землі, відповідальність, проблема, суперечності, антагонізми тощо.

Земля має такі властивості: це всезагальний засіб виробництва (засіб праці, предмет праці, інвестиційний ресурс); це територія держави; це батьківщина кожного громадянина (мала і велика); це дар Природи; це

сакральна, жива сутність. Ці смисли мають визначатися через категорію «абсолюту», тобто мають повністю відповідати змісту об'єкта. Усі ці значення мають бути враховані при розгляді землі як товару. Теорія абсолюту свідчить про те, що якщо одна з названих властивостей землі не врахована в аналізі землі як товару, то це призведе до значної кількості суперечностей, які вже потім зняти, ліквідувати, попередити буде неможливо. Суперечності будуть переростати в антагонізми, антагонізми руйнують державу й суспільство.

Наступною категорією є визначення товару. **Товар** є однією із системотвірних категорій товарного виробництва. Товар – це продукт праці, який призначено для обміну через купівлю-продаж. Він має властивості вартості і споживчої вартості. Вартість товару визначається сумою постійного, змінного капіталів та доданої вартості. Споживча вартість – це здатність товару забезпечувати потреби людини. Властивостями товару є його обмеженість, відділення від інших, таких самих товарів. У процесі обігу товар переходить від виробника або посередника до споживача. Споживання товару призводить до його зникнення, перетворення в потреби людини та у відходи. Цей процес відбувається відразу, негайно або поступово, із часом використання товару.

Земля як товар має розглядатися в абсолютних для товарного виробництва категоріях, смислах, значеннях. Першим і визначальним є те, що земля не є продуктом праці, вона не підпадає під визначення товару як результату праці, тому що це дар Природи. Це перша і провідна суперечність землі як товару, яка не знімається, не розв'язується, яка буде зумовлювати інші, не розв'язувані в існуючій парадигмі, суперечності. Крім того, землю можна виділити лише умовно (наприклад, визначити її площу, місцезнаходження, тобто її не можна виділити, виокремити абсолютно). Земля має споживчу вартість особливого типу. Вона задовольняє потреби громадянина в забезпеченні його продуктами сільського господарства як всезагального засобу виробництва. У цій властивості можна розглядати її як ресурс держави.

Отже, із п'яти властивостей землі лише одна – забезпечувати потреби населення у продуктах споживання – підпадає під смисл товару як продукту

праці.

Однак із процесом забезпечення потреб громадян у виробництві продуктів сільського господарства земля як всезагальний засіб виробництва не зникає. Цикл виробництва продовжується в часі і просторі залежно від екологічних умов для вирощування певних продуктів.

Крім того земля є територією держави. Вона забезпечує потреби держави в розміщенні на її території населення, інфраструктури тощо і визначається кордонами, які належать певній державі. У цьому контексті земля не може бути товаром, навіть на обмеженій території.

Наступною властивістю землі є те, що вона є малою і великою батьківщиною, що також виключає її із властивостей, які характеризують зміст товару.

Провідною властивістю землі є те, що земля незалежно від її призначення є даром Природи, який неможливо відтворити, збільшити. На відтворення одного сантиметра гумусу потрібно понад 100 років.

Сакральною властивістю землі є те, що вона є живою субстанцією, до якої потрібно відповідно ставитися.

Другий етап: аналіз реального стану об'єкта і предмета дослідження.

Кількісна характеристика має такі параметри. Україна займала площу 603 тис. км², що становило 5.7% території Європи і майже 0.5 % території земної кулі. Тут проживало 46 млн. населення. Сільськогосподарські угіддя займають майже 70% території держави, зокрема рілля – 54%, пасовища – 9%, сіножаті – 4% і багаторічні насадження – 2%. Кліматичні умови та родючі ґрунти (третина світових запасів чорноземів або 54% власних угідь) із надзвичайно сприятливими для сільськогосподарського виробництва. Тому розораність продуктивних угідь тут є найвищою в Європі – майже 78% [4].

Якісна характеристика земель в Україні свідчить про хижацьке ставлення до землі та її властивостей. Понад 5 млн. га [5] земель втрачено від Чорнобильської катастрофи. Великі площі землі зайняті під звалища відходів, які щороку збільшуються. Крім того земля забруднена відходами споживання

поліетилену, пластику тощо. Навколо міст, селищ, сіл, біля залізничних колій, в лісах накопичується пластикове сміття. Доповнюють картину хаос старих, зруйнованих, але залишених будівель, що свідчить про нецивілізаційне ставлення державних органів, громадянського суспільства до використання землі як дару Природи.

Сучасне використання земельних ресурсів України не відповідає вимогам раціонального природокористування. Порушено екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень, що негативно впливає на стійкість агроландшафтів. Розораність земель є найвищою в світі й сягає 57 % території країни та майже 80 % сільськогосподарських угідь. Інтенсивне сільськогосподарське використання земель зумовлює зменшення родючості ґрунтів у зв'язку з їх переущільненням, втратою грудкувато-зернистої структури, водопроникністю та аераційною здатністю з усіма екологічними наслідками [5].

Третій етап: постановлення мети перетворення землі на товар. Успішність земельної реформи в Україні залежить від правильно визначеної мети та аналізу суперечностей цього етапу. Основною метою реформаторів ринку землі є твердження, що громадяни, які володіють своїми ділянками сільськогосподарської землі, не можуть розпорядитися ними як своєю власністю, і тому землю потрібно перетворити на товар. Однак інші властивості землі (сакральність, як усезагальний засіб виробництва, територія держави, мала та велика батьківщина, як національне багатство всього народу) не беруться до уваги.

Четвертий етап: прогнозування бажаних і можливих результатів.

Ініціатори формування ринку землі не прогнозують бажані та можливі результати його введення. Позитивним для реформаторів вважається можливість власнику землі продати свою ділянку. Інші позитивні наслідки для громадянина й держави від уведення ринку землі серйозно не аналізуються і не прогнозуються. Не прогнозуються також негативні наслідки введення ринку землі, що закономірно призведе до нових суперечностей та антагонізмів.

Основним негативним результатом уведення ринку землі без аналізу й урахування системи суперечностей може стати незадоволенням громадян ефективністю земельної реформи (продаж землі іноземцям, монополія сільськогосподарського виробництва, різке подорожчання продуктів сільського господарства, втрата грошових коштів від падіння курсу гривні, які надійшли від продажу землі, і, як закономірний результат, безкоштовна націоналізація землі народом України) та ін. Офіційне введення ринку землі може не призвести до його реального введення, оскільки, за різними повідомленнями, земля вже продана, залишилося лише легітимізувати чинний статус землевласників. Прогнозування негативних результатів дає можливість ще на етапі їх зародження розробити превентивні заходи їх недопущення.

П'ятий етап: повноваження та відповідальність суб'єктів, які беруть участь у розробленні управлінських рішень. Основним суб'єктом, який має повноваження вирішувати щодо ринку землі відповідно до Конституції, є народ України. Ігнорування при ухваленні рішень про введення ринку землі думки народу України без руйнівних наслідків для держави не можливе.

Шостий етап: інвентаризація наявних і виявлення необхідних ресурсів для реалізації поставленої мети. На цьому етапі мають формуватися ресурси (економічні, грошові, соціальні, екологічні тощо) реалізації поставленої мети. Інвентаризувати потрібно всі землі, які є в Україні, встановити їх стан, координати приватизованих ділянок, провести інвентаризацію суб'єктів, які володіють ділянками, кількість орендарів та обсяги орендованої землі тощо. Однак, коли ставиться лише одна мета, земля має стати товаром, формуються відповідні ресурси реалізації мети, яких буде не вистачати для ліквідації негативних наслідків.

Сьомий етап: конкретизація рушійних сил, виявлення проблем, суперечностей, антагонізмів. На цьому етапі слід установити рушійні сили, які будуть діяти у процесі введення ринку землі. Відразу потрібно зазначити, що рушійні сили мають продуктивний та руйнуючий характер. Потрібно встановити, які рушійні сили мають продуктивний, а які – руйнівальний

характер. Основний аналіз має бути спрямований на встановлення причинно-наслідкових зв'язків у продуктивному та руйнівальному сценаріях дії продуктивних сил. Продуктивний характер рушійних сил характеризується узгодженнями протилежними векторами руху різних процесів, руйнівальний – загостренням суперечностей, перетворення їх у суспільні антагонізми.

Той факт, що громадяни не можуть продати свої ділянки, є зовнішнім виявом суперечності між приватною власністю на землю та її властивістю як національного багатства всього народу, яка не була врахована, знята, розв'язана на етапі формування ідеології приватизації землі та її розпаювання. Вона не може бути розв'язана у принципі, навіть якщо змінити Конституцію України через уведення в неї приватної власності на землю, тому що землю неможливо відділити від інших її властивостей, які не потрапляють під зміст її як товару. Ігнорування суперечностей на етапі формування ринку землі спричинить подальші проблеми, які будуть переростати в антагонізми різного характеру, – наприклад, між існуючими власниками паїв та суб'єктами, які будуть скуповувати її, між вимогами агротехнології ефективного землегосподарювання та існуючими недосконалими механізмами державного контролю цього процесу.

На цьому етапі слід здійснити аналіз наявних проблем, що потребує характеристики поняття «проблема». Як зазначено у тлумачному словнику, це складне теоретичне або практичне питання, що потребує вирішення [6]. У наукових дослідженнях практично скрізь застосовується тлумачення «проблеми» як певної ситуації під час діяльності, що містить суперечності наукового, організаційного або іншого змісту, які вважаються перепонами, виникають при досягненні суб'єктом цілеспрямованого результату своєї діяльності.

Таке трактування поняття «проблема» – однобічне, лінійне, адже в ньому розкривається лише один бік як недоробка суб'єктом управлінських рішень на етапі їх підготовки, які у процесі виробничої, управлінської та іншої діяльності суб'єктів перетворюються у перепони. Відповідно до такого трактування

проблеми будь-якого процесу можна вирішити за один раз, знявши перепони в досягненні поставлених цілей. Проте справа значно складніша, що вимагає постійного превентивного управління, тотального моніторингу за господарськими процесами.

Для характеристики змісту та особливостей процесів земельної реформи потрібно розкрити сутність суперечностей, які властиві будь-яким суспільним відносинам, об'єктам. Для цього потрібно розкрити наявність об'єктивних властивостей будь-якого процесу, які йому притаманні, які його характеризують, без яких він втрачає свою ідентичність, повноту, динамізм. Будь-який процес характеризується протилежними векторами руху: об'єктивне-суб'єктивне, форма-зміст, зменшення-збільшення, вибуття-введення, матеріальне-духовне тощо. Тобто суперечності – це об'єктивна властивість процесу, об'єкта, яка характеризує динаміку його функціонування, розкриває його якісні та кількісні характеристики, без яких процес, об'єкт утрачає свою ідентичність, припиняє своє функціонування. Суперечності не можна зняти за один раз. Вони потребують постійного управління в часі й просторі.

Отже, наявність суперечностей у кожному процесі, об'єкті зумовлює потребу його постійно контролювати, прогнозувати динаміку його руху, вивчати тенденції та закономірності і на базі отриманих знань про цей процес ухвалювати рішення для постійного дотримання пропорцій, які забезпечать досягнення поставлених цілей. Ступінь контролю над протилежними потоками процесу зумовлює ступінь соціальних, економічних, поліетнічних, глобальних, екологічних та інших ризиків, які виявляються в конкретних проблемах. У своєю чергу проблеми мають забезпечуватися адекватними засобами вирішення. Проблеми, які не мають адекватних механізмів вирішення, поступово перетворюються на антагонізми, а останні перетворюються на соціальні революції, катаклізми. Прикладом стихійного вирішення суперечностей сучасного світового господарського розвитку є глобальна криза ліберальної системи господарювання, яка розгорталася з 1990 р. після ухвалення Верховною Радою УРСР Постанови «Про земельну реформу» [7],

коли суб'єкти господарювання не вивчили сутність суперечностей у сільському господарстві та почали реформи у сільському господарстві. Навіть тоді, коли суперечності вивчено, розроблено механізми їх зняття, потрібно постійно контролювати динаміку їх руху, тому що втрата контролю над останніми призводить знову до вихідної точки, але вже з іншими, більш складними параметрами.

У цьому контексті завдання вчених та суб'єктів господарювання полягає в тому, щоб у всій повноті розкрити сутність суперечностей об'єкта дослідження та розробити управлінське рішення, яке їх знімає, управляє ними, контролює динаміку їх розвитку та в різних режимах (превентивному та в режимі реального часу), ухвалює управлінські рішення та вчасно їх коригує у процесі досягнення поставлених цілей.

Провідне значення для успішності введення ринку земель сільськогосподарського призначення є аналіз суперечностей, які спричинені ухваленими заходами щодо земельної реформи. Йдеться про суперечність між введеною приватною власністю на землю й Конституцією України, в якій зазначено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які містяться в межах території України, є об'єктами права власності українського народу. Кожен громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу. Власність не має використовуватися на шкоду людині й суспільству. Тобто введення приватної власності на землю суперечить Конституції України, де зазначено, що громадянин має право користуватися об'єктами права власності народу, а не володіти ними, а це означає, що розпаювання земель є антиконституційним актом. Після ухвалення Конституції України 1996 року [8] потрібно було привести у відповідність усі закони, які були ухвалені раніше, чого не було зроблено. Це – правова суперечність, закладена в законодавство, яка завела реформу сільського господарства у глухий кут, вихід із якого буде мирним (за умови превентивних заходів усунення, зняття суперечностей) або насильницьким, революційним (за умови ігнорування суперечностей).

У Конституції України [8] також записано, що «власність не має використовуватися на шкоду людині і суспільству». Уведення приватної власності на землю та її розпаювання уже завдало шкоди суспільству. Йдеться про те, що приватна власність суперечить агротехнології вирощування сільськогосподарської продукції, яку неможливо застосовувати на окремих ділянках по 2-4 га. У цьому контексті потрібно конкретизувати, яку шкоду може завдати людині й суспільству перетворення землі на товар та порівняти із вигодами від нього. Виникає запитання: коли ухвалювали Закон про розпаювання землі сільськогосподарського призначення, ніхто не передбачав, що це законодавче рішення суперечить чинній агротехнології сільськогосподарського виробництва? Відповідь очевидна: цей Закон ухвалювався не для забезпечення соціальної справедливості та підняття ефективності сільськогосподарського виробництва, а з метою перерозподілу землі й обезземелювання селян, формування великих земельних власників.

Потрібно зробити також аналіз суперечностей щодо держави, яка є суб'єктом, що має охороняти загальнонародну власність, контролювати її використання, розпоряджається нею у загальнонаціональних інтересах. Існує об'єктивна суперечність між землею як національним багатством усього народу й державою, яка від імені народу розпоряджається нею. За відсутності відповідних механізмів попередження руйнівної дії суперечностей у стосунках держави й народу щодо володіння землею утворюються антагоністичні суперечності. Як показала історична практика в СРСР, земля стає державною власністю. Потрібні відповідні інститути, які мають гарантувати функціонування загальнонародної власності на землю, а не як державної власності.

На практиці в СРСР ця суперечність ігнорувалася, механізми її вирішення були відсутніми, тому ризики узурпації державою загальнонародної власності на землю повністю реалізувалися: держава зловживала правом розпоряджатися землею, зокрема державна власність на землю стала основою для примусової колективізації [9].

Найефективнішим у знятті суперечностей є превентивне управління процесами, які їх супроводжують. Усі суперечності потрібно вивчити, розробити заходи щодо їх зняття, узгодження та постійно здійснювати моніторинг за їх динамікою. Наприклад, рух основних фондів на підприємстві характеризується процесами їх вибуття та введення, тобто протилежними потоками. Вирішення суперечностей, які утворюються під час функціонування основних фондів, полягає в тому, щоб ухвалені управлінські рішення забезпечували умови їх простого й розширеного відтворення. Це рішення не може бути одноразовим, одномоментним.

Аналіз цих суперечностей, звичайно, не є вичерпним, але загалом потрібно встановити **причини спроб перетворити землю на товар** без участі єдиного джерела влади – народу. Йдеться про реалізацію на практиці статті 1 Конституції України. У ній зазначається, що «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [8].

Аналіз змісту цієї статті у практичному вимірі свідчить про те, що вона не забезпечується гарантіями на практиці. Наприклад, відсутні гарантії демократії для всіх громадян України (окрім участі у виборах). Йдеться про те, що в Україні агресивна меншість узурпувала владу, що зокрема призводить до спроби влади законодавчо це закріпити. Наприклад, такими є спроби органів державної влади обмежити права журналістів висловлювати свої думки, критикувати дії органів влади, рішення окремих державних діячів. Тобто, на нашу думку, здійснюється повільний демонтаж правової, демократичної, соціальної держави.

Восьмий етап: розроблення стратегії й тактики реалізації поставленої мети. Після того як попередні етапи розроблені, встановлено терміни, категорії, визначення, які мають бути зрозумілими для усіх суб'єктів, здійснено об'єктивний аналіз об'єкта і предмета дослідження, встановлена всім зрозуміла, науково обґрунтована мета, забезпечено науковий прогноз майбутніх бажаних і можливих результатів, конкретизовано та узгоджено повноваження й відповідальність суб'єктів господарювання, здійснено інвентаризацію наявних

ресурсів, які потрібні та яких не вистачає, виявлено причинно-наслідкові зв'язки, суперечності, проблеми, антагонізми, лише після цього можна приступати до розроблення стратегії й тактики реалізації поставленої мети. У нашому варіанті основною метою є утворення ринку землі.

Стратегічними заходами мають стати формування суб'єктів, які мають право купувати землі сільськогосподарського призначення, що вимагає вирішення питання у принципі – хто має бути основним суб'єктом, який має повноваження і право купувати землю. Стратегія впровадження ринку землі має розроблятися відповідно за результатами розроблення всіх попередніх етапів, зокрема характеристики суперечностей. На цьому етапі потрібно знімати, усувати суперечності, виявлені на попередніх етапах. Ігнорування суперечностей призведе до їх поглиблення, переростання в антагонізми. Так, суперечність, яка виникає при аналізі землі як товару (ігноруються інші чотири властивості землі) знімається тим, що земля не може бути товаром у прямому розумінні. Але потрібно реалізувати право громадян на розпорядження своєю приватною власністю на землю. Це можна й потрібно розв'язувати через утворення державного Земельного банку, який має викуповувати за ринковою ціною землі тих громадян, які хочуть її продати. Тому стратегією введення ринку землі має стати неможливість перетворення землі на товар, а тактикою, яка забезпечує розв'язання уже існуючих суперечностей, – утворення державного Земельного банку, який має скуповувати землі й віддавати їх в оренду виробникам сільськогосподарської продукції, постійно забезпечуючи бюджет держави постійним джерелом надходження фінансів і здійснюючи контроль за агропромисловими технологіями.

Дев'ятий етап: розроблення механізму гарантій реалізації стратегії й тактики поставленої мети. На цьому етапі розробляється система правових, соціальних, економічних, інформаційних тощо гарантій. Зокрема, потрібно утворити правові гарантії реалізації Конституції України[8], її статті 5: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ». Потрібно забезпечити захист Конституції України від редакторів (практика це показала),

які приходять до влади і намагаються переробити Конституцію під свої особисті уявлення про демократію і народ – як єдине джерело влади. Правовою гарантією від частого редагування статей Конституції України має стати положення про те, що зміни статей, формулювань, які вносяться й ухвалюються Верховною Радою (безумовно, редагування статей має бути, в разі потреби), обов'язково спричиняють її відставку та оголошення нових виборів, обрання нових депутатів, які ще не були в її складі. Ті депутати, які брали участь у розробленні чергової редакції Конституції, не мають права балотуватися знову. За цих умов Конституція України буде гарантовано найстабільнішою у світі.

Крім того потрібно гарантувати статтю 6 «Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову». Судова влада також має обиратися й контролюватися народом, а не призначатися за квотами Верховної Ради, Президента тощо. Виконавча влада має формуватися із професіоналів і теж контролюватися народом.

Гарантії досягнення поставленої мети мають забезпечуватися досконалим розробленням десятих етапів загалом і розробленням дев'ятого етапу зокрема. Без розроблення механізму гарантій досягнення поставленої мети держава буде постійно розв'язувати суперечності, яких можна було б уникнути, зняти на основі гармонійного функціонування законодавчої, виконавчої, судової гілок влади.

Соціальною гарантією формування ринку землі має стати проведення всенародного референдуму про продаж земель сільськогосподарського призначення. Рішення референдуму мають бути прийняті безумовно. Лише це може гарантувати соціальну стабільність і мир у державі на тривалий час.

Перераховані напрямки не вичерпують усіх гарантій, які потрібно розробляти. Вони мають забезпечити виявлення проблем, суперечностей ще до часу їх дії на практиці, розробляти превентивні механізми їх попередження.

Десятий етап: формування системи виміру та оцінювання ефективності управлінських рішень. Заключним етапом повного циклу розроблення управлінських рішень у сфері формування ринку землі має стати така система.

На сучасному етапі процеси розроблення управлінських рішень не забезпечені досконалою системою оцінювання її ефективності. Критерії та показники оцінювання дорівнюють один до одного. Відсутні системні знання про міру оцінювання, місце оцінювання, час оцінювання, механізм оцінювання.

Відразу потрібно зазначити, що відсутність досконалої, адекватної системи виміру та оцінювання ефективності управлінських рішень, як засвідчила практика майже трьох десятиліть функціонування України як незалежної держави, призводить до анархії й хаосу в державному управлінні загалом та ухваленні рішень щодо введення ринку землі зокрема.

Система виміру та оцінювання ефективності управлінських рішень складається з таких підсистем:

- формування критеріїв оцінювання;
- формування показників оцінювання;
- конкретизація міри оцінювання.
- установлення повноважень і відповідальності суб'єктів оцінювання;
- формування механізму оцінювання.

Критеріями оцінювання є правові, економічні, соціальні, екологічні, політичні, інформаційні та інші. Кожен критерій має свої показники, кожен показник – свою міру оцінювання. Є абсолютна та відносна міра оцінювання, кількісна і якісна. Крім того мірою оцінювання є максимум кількісних та якісних характеристик, мінімум, стандарт і факт. Наприклад, правовий критерій має показник оцінки – відповідність Конституції України. Мірою оцінювання є терміни «відповідає», «не відповідає».

Адекватність оцінювання, його об'єктивність залежить від механізму та суб'єктів оцінювання. Механізм оцінювання потребує розроблення науково обґрунтованої процедури, яка не має залежати від бажань чиновників. У процедурі оцінювання не має бути виразів «скоротити число перевірок», «збільшити число перевірок». Це корупційні терміни. Суб'єкти оцінювання мають повноваження і право робити перевірки.

Сучасний стан інформатизації дозволяє оцифрувати механізм

оцінювання, його процедури, тобто процес оцінювання може бути автоматизований.

Висновки з даного дослідження. Дослідження суперечностей процесу перетворення земель сільськогосподарського призначення на товар і способів їх усунення дає підстави для таких висновків.

1. Земля має такі властивості: земля – це всезагальний засіб виробництва (засіб праці, предмет праці, інвестиційний ресурс); земля – це територія держави; земля – це батьківщина кожного громадянина (мала і велика); земля – це дар Природи; земля – це сакральна, жива сутність.

2. Товар – це продукт праці, який призначений для обміну через купівлю-продаж. Він має споживчу вартість і вартість. Товар відчужується від виробника й переходить до споживача фізично. Споживання товару закінчується його фізичним зносом і перетворенням на відходи.

3. Земля не є продуктом праці, а отже, не може бути товаром. Крім того земля – це специфічна субстанція, яка має властивості, що виходять за межі звичайного товару. Земля не припиняє свого існування після вирощування продуктів сільського господарства. Земля не передається споживачу як товар. Земля не виробляється, і не збільшується її площа. Тому робити її товаром небезпечно для держави, суспільства, особистості.

Небезпечність перетворення землі на товар зумовлюється її властивостями, які у процесі перетворення землі на товар продукують непередбачувані суперечності, що постійно загострюються і перетворюються в антагонізми. Суперечності – це об'єктивна властивість процесу, об'єкта, що характеризує динаміку його функціонування, розкриває його якісні та кількісні характеристики, без яких процес, об'єкт втрачає свою ідентичність, припиняє своє функціонування. Суперечності не можна зняти одномоментно. Вони потребують постійного управління в часі й просторі.

4. Існують суперечності між властивостями землі як дару Природи і властивостями товару як продукту праці; між приватною власністю на землю і технологією сільськогосподарського виробництва; між землею, яка є

національним багатством, і приватною власністю окремого громадянина. Ці суперечності неможливо розв'язати в існуючій парадигмі приватної власності на землю, тому вони будуть загострюватися й переростати в антагонізми, революції, можливу націоналізацію землі, повернення її у власність усього народу.

5. Зняття суперечностей можливе лише на основі превентивного управління процесами, які їх супроводжують. Усі суперечності потрібно вивчити, розробити заходи щодо їх зняття, узгодження та постійно здійснювати моніторинг за їх динамікою. Вивчення суперечностей можливе на основі реалізації десяти етапів циклу, які забезпечують виявлення суперечностей та завчасного розроблення механізмів їх усунення, недопущення.

6. Основною причиною спроб перетворити землю на товар є демонтаж соціальної держави. Якщо буде введений ринок землі, а земля буде вільно продаватися, це може стати завершальним етапом демонтажу соціальної держави.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому ми плануємо провести компаративістське дослідження питання продажу землі, порівнявши практику різних країн Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мартиненко В.Ф. Державне управління інвестиційним процесом в Україні. Монографія. К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 300 с.;
2. Мартиненко В.Ф. Земля як інвестиційний ресурс суспільного розвитку. – «Демократичне врядування». Науковий вісник. ЛПІДУ НАДУ. 2009. – Вип. 1. URL: www.lvivacademy.com/cafedr/eip/olefirenko.pdf.
3. Volodymyr Martynenko ORCID ID: 0000-0001-6969-4635. Transformation of management in the conditions of global challenges. Knowledge • Education • Law • Management Nauka • Oswiata • Prawo • Zarzdzanie. N1* 1 (25)/ 2019 niarzec DOI 10.5281 /zenodo.3332630 (С. 117-127).
4. Шмідт Р. Проблеми і перспективи консолідації земель в Україні Р. Шмідт. 'Г'. Кальна-Дубінюк // URL: www.dorada.org.ua.
5. Сучасний стан земельного фонду України. - Екогеографія URL: <https://pidruchniki.com> > ekologiya > suchasniy_...].
6. Новий тлумачний словник української мови [Текст] : у 4 т. Т. 3, укл. : В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К. : Вид-во "Аконіт". 1998. – С. 776.
7. Про земельну реформу 18 дек. 1990 г. - Постанова Верховної Ради. Української РСР. URL: 1991. zakon.rada.gov.ua >.

8. Конституція України URL: [Intp:// www. rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua).
9. Юрчишин В. Формування і системна розбудова новітньої державної аграрної політики В. Юрчишиш -7 Економіка України [Текст]. – 2007. – ЛЕІЮ. – С. 4–14.

ANNOTATION

Martinenko Volodimir. Professor of Accounting, Taxation, public administration and administration Kryvyi Rih National University, Doctor of Science in Public Administration, Professor

EARTH AS COMMODITY: CONTRADICTIONS AND WAYS OF THEIR DECISION

The introduction of private land ownership in Ukraine naturally raised the issue of its transformation into a commodity, which at the present stage has acquired political dimensions that make it impossible to objectively investigate the reasons and consequences of making this decision for the future of Ukraine and Ukrainians.

The need to convert land into commodities is justified by the inability to sell and buy land to citizens who own land in private ownership that violates their rights. In addition, some statesmen justify the need to convert land into commodities by the fact that the land is already bought and sold, but in the shadowy mode that the sale and purchase of land can provide agriculture with investment resources.

The purpose of the article is to analyze the contradictions that arise between private land ownership and forms of business.

Our task was to study the objective contradictions between private land ownership and modern agro-industrial technologies; to study the contradictions of the functioning of the land as a commodity and to offer the means of removing the contradictions of social development.

Land is not a product of labour and therefore cannot be a commodity. Earth is a specific substance that has properties that go beyond ordinary goods. The land does not cease to exist after the cultivation of agricultural products. Land is not passed on to the consumer as a commodity. Land is not produced and its area is not increased. Therefore, making it a commodity is dangerous for the state, society, and the individual.

The danger of conversion of land to commodity is determined by its properties, which in the process of conversion of land to commodity produce unpredictable contradictions, which are constantly exacerbated and transformed into antagonisms. The main reason for trying to turn land into commodity is to dismantle the welfare state. If the land market is introduced and the land is freely sold, it can be the final stage of dismantling the welfare state.

Key words: commodity, earth as commodity, reasons, consequences, investment resource, system of community development, peculiar, agriculture, agrarian politics.

References:

1. Martynenko V.F. Derzhavne upravlinnya investytsiynym protsesom v Ukrayini. Monohrafiya. K.: Vyd-vo NADU, 2005. – 300 s.;
2. Martynenko V.F. Zemlya yak investytsiynyy resurs suspil'noho rozvytku. – «Demokratychnе vryaduvannya». Naukovyy visnyk. LRIDU NADU. 2009. – Vyp. 1. URL: www.lvivacademy.com/cafedr/eip/olefirenko.pdf.
3. Volodymyr Martynenko ORCID ID: 0000-0001-6969-4635. Transformation of management in the conditions of global challenges. Knowledge • Education • Law • Management Nauka • Oswiata • Prawo • Zarzdzanie. N1* 1 (25)/ 2019 niarzec DOI 10.5281 /zenodo.3332630 (S. 117-127).
4. Illmidt R. Problemy i perspektyvy konsolidatsiyi zemel' v Ukrayini R. Shmidt. 'I". Kal'na-Dubinyuk // URL: www.dorada.org.ua.
5. Suchasnyy stan zemel'noho fondu Ukrayiny. - Ekoheohrafiya URL: <https://pidruchniki.com> › ekologiya › suchasniy_...].
6. Novyy tlumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy [Tekst] : u 4 t. T. Z, ukl. : V. V. Yaremenko, O. M. Slipushko. – K. : Vyd-vo "Akonit". 1998. – S. 776.
7. Pro zemel'nu reformu 18 dek. 1990 h. - Postanova Verkhovnoyi Rady. Ukrayins'koyi RSR. URL: 1991. zakon.rada.gov.ua ›.
8. Konstytutsiya Ukrayiny URL: [Intp:// www. rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua).
9. Yurchyshyn V. Formuvannya i systemna rozbudova novitn'oyi derzhavnoyi ahrarynoyi polityky V. Yurchyshysh -7 Ekonomika Ukrayiny [Tekst]. – 2007. –

LEYU. – S. 4–14.